

Jan Patočka - filozof, ktorý patrí všetkým

Romana Javorčeková

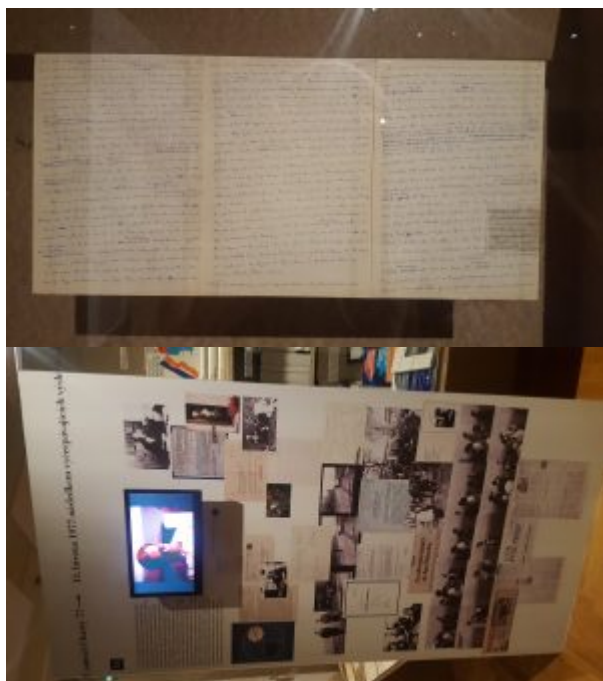

Javorčeková, R.: Jan Patočka - filozof, ktorý patrí všetkým. In: *Ostium*, roč. 14, 2018, č. 4.

The Socrates of Prague (dokumentárny film, 17:27 min, režisér Sam Willems, Belgicko 2017).
Filozofovo bytí - a čas (Galerie Věda a umění AV ČR, výstavu organizujú AV ČR a Archiv Jana Patočku pri CTS a prebieha od 29. 11. 2018 do 18. 1. 2019)

28. novembra 2018 sa v Akademickom konferenčnom centre v Prahe konala pražská premiéra filmu *The Socrates of Prague*, ktorý v roku 2017 natočili v Prahe Sam Willems, Jeroen Buntinx, Jo Mannaerts, Nicolas de Warren, Caterina di Fazio a Francesco Tava. Po premiére filmu prebehla diskusia, ktorú viedla Caterina di Fazio z Karlovej univerzity spolu s riaditeľom Archívu Jana Patočku Ivanom Chvatíkom a filozofom a zaťom Jana Patočku Janom Sokolom z Fakulty humanitných štúdií UK. Po skončení debaty nasledovalo otvorenie výstavy *Filosofovo bytí - a čas* v Galérii Veda a umenie Akadémie vied Českej republiky. Obidve udalosti poukazovali na život filozofa Jana Patočku (1907 - 1977) s apelom na jeho vstup do Charty 77 a s cieľom zarezonovať v aktuálnej celospoločenskej situácii. Okrem toho upozorňovali na potrebnú zmenu v súčasnej filozofii ako akademickej činnosti.

Pred projekciou filmu Caterina di Fazio stručne oboznámila prítomných s okolnosťami vzniku filmu, ktorý podporil European Research Council a ktorého hlavným iniciátorom bol americký filozof Nicolas de Warren, ktorý pôsobí v Husserlovom archíve v Lovani a do Prahy prišiel študovať dielo a osobnosť jedného z najznámejších českých filozofov. Pôvod a zameranie autorov filmu vyvolali množstvo prvotných otázok. A to aj preto, že v roku 2017 vznikol jeden dokumentárny film o Janovi Patočkovi s názvom *Jan Patočka: darovať smrť* v českej produkcii. Tento film bolo možné sledovať aj prostredníctvom internetu na stránkach Českej televízie. Tvorcovia filmu *The Socrates of Prague* tak v nadväznosti na nedávne uvedenie filmu režiséra Borisa Jankovca nemali jednoduchú úlohu. Caterina di Fazio vopred upozornila na krátkometrážny charakter filmu a Ivan Chvatík zase upozornil na osobnosť Cateriny di Fazio, ktorá v západných krajinách šíri a aktívne obhajuje myšlienku nevyhnutnosti zjednotenej Európy. Práve to sa neskôr ukázalo ako jeden z kľúčových motívov pri realizácii celého filmu.

Pozornosť tvorcov filmu sa sústredila na udalosť zo dňa 1. 3. 1977, keď sa Jan Patočka stretol s holandským ministrom Maxom van der Stoelom. Ako obrazové memento vo filme slúži fotografia Vincenta Menzela z tohto stretnutia a pripomienka holandského novinára a organizátora stretnutia Dicka Verkijka, že táto udalosť bola zaznamenaná na dvoch médiách - jedno sa stratilo, jedna zvuková nahrávka sa uchovala. V roku 2017 prešlo práve 40 rokov od tejto udalosti a pri tej príležitosti sa konala konferencia v hoteli InterContinental, kde k stretnutiu došlo. Zábery z konferencie sú použité na začiatku filmu. Počas ďalších filmových záberov na najznámejšie pražské scenérie sa divákovi prihovára hlas Nicolasa de Warren. V úvode zaznie otázka, ktorá ho zaujíma: Prečo sa Jan Patočka, filozof, ktorý písal, študoval a prednášal, stal v pokročilom veku činným v politickej oblasti? Patočkovo aktívne pripojenie k Charte 77 v pozícii hovorca vyjadrovalo jeho

nesúhlas s porušovaním slobôd a práv v Československu, no zároveň predznačovalo nevyhnutné skomplikovanie jeho dôchodkového veku. Nicolas de Warren vo filme, tak ako aj vo svojom živote, začal najskôr pátrať v knihách, čo vystihuje scéna vstupu do jedného z pražských antikvariátov. Odnáša si odtiaľ dve Patočkove knihy. No potom ide do ulíc a na rôznych známych aj menej známych miestach v Prahe sa vo filme stretáva s ľuďmi z bezprostredného okolia Jana Patočku. Akoby týmto prechodom z interiéru knižnice do verejného priestoru dával tušiť, že odpoveď na jeho otázku sa neskryva v knihách, v spisoch, ale v stále živom odkaze tlejúcim v ľuďoch z Patočkovho okolia a v jeho študentoch činných na rôznych miestach. Práve tí sa vo veľkom počte zúčastnili premiéry filmu a otvorenia výstavy, a svojou prítomnosťou a aktívnym zapojením do diskusie naliehavo vyzývali mladú generáciu na čerpanie z Patočkovho odkazu.

Jan Sokol, Ivan Chvatík, Pavel Kouba, Dick Verkijk, Václav Bělohradský – to sú ľudia, ktorí vo filme vytvárajú obraz českého filozofa túžiaceho premeniť svoje myšlienky na činy. Jeho osobnostné črty sa vyjavujú prostredníctvom ich slov, spomienok, prítomnosťou na miestach, kde sa Patočka pohyboval a kde zanechal svoju stopu. Václav Bělohradský označuje Patočkov spôsob prednášok za „inšpirovanú meditáciu“, Pavel Kouba a Jan Sokol upozorňujú na jeho ústrednú tému „Európy“ v 70. rokoch, Dick Verkijk hovorí o jeho podlomenom zdraví, no napriek tomu nesmiernom odhodlaní, snahe zmeniť dejiny a Ivan Chvatík okrem iného o jeho dôraze na kritický rozum a nápade nahrávať bytové semináre na magnetofónové pásky. Ich rozprávanie voľne nadväzuje na film *Jan Patočka: darovať smrť*, v ktorom sa takisto objavili a kde zohrali podobnú úlohu. Rozhovory dopĺňajú autentické filmové záznamy z pražských ulíc z obdobia okupácie Československa vojskami Varšavskej zmluvy v roku 1968, ale aj zábery z pražských miest v súčasnosti.

Na rozdiel od pohnutých rokov sa snímané ulice hlavného mesta v súčasnosti vyznačujú poriadkom a pokojom. Možno práve takto chceli tvorcovia filmu sprostredkovať svoj názor, že dnes sú veci predsa len iné, lepšie a Patočkov boj za ľudské práva a slobodu nebol márnym. Polemizujú s tým však slová Václava Bělohradského, ktorý vo filme tvrdí, že Patočkov odkaz sa im nepodarilo celkom uchopiť či dokončiť, hovorí: „niečo sme nezvládli“. V tomto duchu pokračovala aj diskusia po skončení filmu. Najproblematickejšími sa v nej ukázali pojmy „legitimita“ a „legalita“, ich obhájenie v minulom politickom režime, ale aj dnes. Viackrát sa prítomní vrátili k Patočkovmu pojmu „starosť o dušu“. Pavel Kouba sa vo filme vyjadruje, že filozof by mal byť viac politickým, a tak si to predstavoval a napokon aj zrealizoval Jan Patočka. Počas diskusie mnohí pocítili ako nevyhnutnú zmenu práve v obrátení súčasnej filozofie smerom k verejnému priestoru.

Ku koncu filmu sa objavuje séria scén, ktorá je veľmi originálna a tento film výrazne odlišuje od českého filmu o Janovi Patočkovi z rovnakého obdobia a zároveň s ním vedie pomyslený dialóg. Zábery na hrajúce sláčikové kvarteto sa striedajú so zábermi na skupinu mladých ľudí z rôznych kútov sveta, ktorí živo diskutujú o Janovi Patočkovi za okrúhlym stolom pri pive a víne. Čo predstavuje Patočkova obeť, ak možno hovoriť o „obeti“, čo znamená byť disidentom, aké možnosti na vyjadrenie názoru poskytuje dnešný svet – to sú hlavné témy ich rozhovoru. Diskusia je spontánna, sprevádzaná rôznymi emóciami. Klasická hudba pripomína Patočkovu obľubu tohto umenia, no napriek tomu odhodlanie obhajovať tých, ktorí vnímali hudbu úplne inak. Veď práve zatknutie mladých umelcov z hudobnej skupiny *The Plastic People of the Univers* v ňom vyvolalo potrebu politicky sa angažovať, čo presne popisuje film *Jan Patočka: darovať smrť*. Tvorcovia filmu si určite nevybrali sláčikové kvarteto ako súčasť filmu náhodne, ide o *Kvarteto Martinů*, ktoré vzniklo v roku 1976, členovia sa zúčastnili súťaže Pražská jar a patria k svetovej kvartetovej špičke. Časť filmu Borisa Jankovca je venovaná priebehu pohrebu Jana Patočku, ktorý sprevádzal zvuk helikoptéry lietajúcej nad hlavami zúčastnených a zvuk motoriek zámerne krúžiacich po okruhu neďaleko cintorína. Vo filme *The Socrates of Prague* znie klasická hudba počas toho, ako Jan Patočka ožíva v mladej generácii rôznych národností. To len potvrdzuje jeho osobnostnú črtu vyzdvihovanú jeho spolupútnikmi – schopnosť integrovať a spájať rôznych ľudí, ktorá sa prejavuje aj štyri

desaťročia po jeho smrti.

Jedno zo zamyslení pri otvorení výstavy s podtitulom *Jan Patočka na pracoviskách Akadémie vied* bol návrat k pojmu „angažovanosť“. Výstava však nepripomína len akademické obdobie Patočkovho života, ale vracia sa k všetkým etapám jeho života a odpovedá na otázku, čo je angažovanosť aj spôsobom harmonického súzvuku myšlienok a činov človeka či súkromného a verejného života. Na veľkom plagáte pri vstupe do výstavnej miestnosti je použitý úryvok z nekrológu Jana Patočku, ktorý napísal Roman Jakobson: „Boli traja českí filozofi svetového významu a mimoriadnej mravnej sily a čistoty: Ján Amos Komenský, Tomáš Garrigue Masaryk, Jan Patočka...“ Pri tomto texte je použitá fotografia Jindřicha Přibíka, ktorý navštevoval Patočkove semináre a ktorý v roku 1971 urobil sériu fotografií Jana Patočku použitých aj v ďalších častiach výstavy. Na plagáte stojí filozof s rukami za chrbtom v plenéri, v prirodzenom prostredí, za ním sa rozprestiera krajina s lúkami, poľami a malým potôčikom. Fotografie sú digitálne kópie autorských pozitívov, ktoré daroval Přibík Patočkovi. Svoje negatívy sa snažil prepašovať počas exilu do zahraničia, ale tie boli spolu s ďalšími vecami na rakúskych hraniciach zhabané a doteraz sa nenašli. Aj to je jeden zo zaujímavých príbehov dotvárajúcich obraz dobovej situácie, ktorý si možno prečítať v sprievodnom texte na jednej zo sklenených tabúl.

Výstava je koncipovaná zväčša chronologicky, hlavným orientačným bodom sa stáva nápis tiahnuci sa panelmi vo vrchnej časti, ktorý informuje o najdôležitejších rokoch v Patočkovom živote vrátane jeho významných pracovných mílnikov. Na plných paneloch sú koláže vytvorené z digitálnych kópií fotografií (členovia rodiny, priatelia, portréty z rôznych životných období, stretnutia atď.), rukopisov, korešpondencie. Za sklenenými tabuľami – výkladmi sa nachádzajú knihy s originálnymi obalmi (v niektorých otvorených knihách možno vidieť Patočkove poznámky), časopisy, v ktorých Patočka publikoval, originály diplomov, listy, poznámky k rôznym prednáškam, ale aj písací stroj či nahrávacie zariadenie. Pri podrobnom prehliadnutí archívnych materiálov vystúpi do popredia množstvo na prvý pohľad skrytých detailov, napr. fotografie hostí z Patočkovho pohrebu vytvorené z videozáznamu policajnej kamery, úryvky z *Rudého práva*, kde možno objaviť text s nadpisom *Kdo je profesor Jan Patočka?*, ale aj rukou napísaný a podpísaný súhlas Jana Patočku s vyhlásením Charty 77 z 1. 1. 1977. V strede panelov, ktoré sú radené do kruhu, je vytvorená miestnosť, akási malá študovňa s Patočkovými portrétmi na stenách, kde si návštevník môže sadnúť do pohodlného kresla a študovať Patočkove texty.

Počas celého obdobia trvania výstavy je možné pozrieť si film *The Socrates of Prague*, ktorý sa premieta na jednej zo stien výstavnej miestnosti. No keďže je v miestnosti viac videoinštalácií so zvukovým záznamom zachytávajúcím dobovú situáciu, nie je možné film vnímať v celej kvalite. Hlas Jana Patočku zo záveru filmu sa tu prelína s inými hlasmi, dokonca s hlasom Karla Kryla. Priestor tak ponúka nové významové možnosti, no určite je potrebné pozrieť si film nerušene. Len tak je totiž možné vnímať zvláštny nepokoj a nesmiernu odhodlanosť, ktoré sa vryjú do diváka (poslucháča) prostredníctvom využitej zvukovej nahrávky. A len tak možno vnímať silu Jana Patočku v oslovení ľudí z rôznych oblastí, národností či profesií.

Foto: *The Socrates of Prague* (<http://patockamovie.ophen.org/film-making/>) a archív autorky

Mgr. Romana Javorčeková, PhD.

Filozofický ústav SAV

Klemensova 19

813 64 Bratislava

E-mail: javorcekova.romana@gmail.com